

„Sprawy Narodowościowe“

Rok V — Nr. 6.

(za październik — grudzień 1931)

SPIS TREŚCI

I. Artykuły:

	Str.
1. Leon Zieleniewski: Ustawodawstwo językowe Belgji	549—565
2. M. Feliński: Ukraińcy w Izbach Ustawodawczych Polski Odrodzonej	566—600
3. Dr. Jan Stankiewicz: Czas powstania narodów białoruskiego i ukraińskiego (dokończenie)	601—612

II. Kronika:

A. MNIEJSZOŚCI NARODOWE W POLSCE.

MATERJALY I DOKUMENTY.

Kronika prawodawcza:

Kompetencja wydziału narodowościowego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych 613—614

§ 20 Regulaminu wyborczego gmin wyznaniowych żydowskich 614

Spółdzielczość mleczarska w Polsce według narodowości (Józef Gątkiewicz) 614—621

UKRAIŃCY: Ponowne wybory do Sejmu w okręgu przemyskim 622—624

Życie polityczne. U. N. D. O. Powszechny spis ludności 624—625

BIALORUSINI: Spostrzeżenia ogólne. Białorusini a powszechny spis ludności.

Grupa Łuckiewicza i Ostrowskiego i jej ideologiczne wynurzenia. Fabjan Akińczyc. Walny zjazd Biał. Chrześcijańskiej Demokracji. Agitacja na rzecz Unji. 25-lecie prasy białoruskiej. Sprawy studentów białoruskich. Białoruski Instytut Gospodarki i Kultury. T. S. B. Białoruski Bank Spółdzielczy. Nowe wydawnictwa białoruskie 625—634

M. FELIŃSKI.

Ukraińcy w Izbach Ustawodawczych Polski Odrodzonej.

Wschodnie obszary odbudowanego Państwa Polskiego stanowiły jeszcze długi czas po zakończeniu wojny światowej teren działań wojennych, których okres zamknięty został ostatecznie traktatem ryskim 18-go marca 1921 r. Taki stan rzeczy uniemożliwił przeprowadzenie wyborów do pierwszego Sejmu Rzeczypospolitej w r. 1919 na obszarach południowo-wschodnich, zamieszkałych przez ludność ukraińską, która też w Sejmie tym nie miała swoich reprezentantów.

Udział w wyborach do izb parlamentarnych wzięli Ukraińcy dopiero w r. 1922 i to tylko częściowo; na terenie bowiem Małopolski Wschodniej kierownicze ukraińskie koła polityczne, ulegając naciskowi emigracji, wpływającej w owym okresie bardzo silnie na sprawy polityki krajowej, postanowiły przeprowadzić abstynencję wyborczą. Odmienne ustosunkowanie się społeczeństwa ukraińskiego do wyborów na terenie b. zaboru rosyjskiego i austriackiego znajdowało swe uzasadnienie w tej okoliczności, iż kwestja prawno-państwowej przynależności ziem b. zaboru rosyjskiego została już wówczas definitywnie rozstrzygnięta traktatem ryskim, podczas gdy ta sama kwestja odnośnie b. Galicji Wschodniej była jeszcze otwarta, a jej decyzja leżała w ręku polityki międzynarodowej. Wprawdzie ta część kraju znajdowała się w faktycznym posiadaniu Polski na podstawie mandatu Rady Najwyższej z dn. 25 czerwca 1919 r., jednakowoż pod względem formalnym miało ono charakter czasowy i dopiero decyzja Rady Ambasadorów z dnia 14 marca 1923 r. przekazała prawa suwerenne w b. Galicji Wschodniej, zastrzeżone dotychczas mocarstwom sprzymierzonym, na rzecz Państwa Polskiego. Abstynencja wyborcza

Ukraińców w Małopolsce Wschodniej w r. 1922 miała zatem na celu poparcie dążeń centrum emigracji we Wiedniu, które z dr. *Eugenjuszem Petruszewiczem* na czele usiłowało uzyskać rozwiązanie kwestji b. Galicji Wschodniej ze strony mocarstw sprzymierzonych po linii koncepcji „zachodnio-ukraińskiej“.

Nie całe jednakże społeczeństwo ukraińskie w Małopolsce Wschodniej podporządkowało się nakazom dra *Petruszewicza*, mimo nawet, iż zastosowano w odniesieniu do opornych terror osobisty. Do wyborów stanęła grupa t. zw. „Chliborobów“ i uzyskała 5 mandatów poselskich. Natomiast na ziemiach b. zaboru rosyjskiego Ukraińcy poszli solidarnie do wyborów w „Bloku mniejszości narodowych R. P.“, zdobywając tam 20 mandatów poselskich i 6 mandatów senatorskich.

Stan posiadania Ukraińców w wyniku wyborów w 1922 r. przedstawiał się zatem następująco:

W Sejmie.

Terytorjum		Liczba uzyskanych mandatów	
Województwo	Okręg wyborczy	z listy „Bloku mniejszości narodowych“	z listy „Chliborobów“
Lwowskie	Sambor	—	1
Stanisławowskie	Stryj	—	1
	Stanisławów	—	3
Wołyńskie	Kowel	4	—
	Łuck	4	—
	Krzemieniec	4	—
Lubelskie	Chelm	1	—
	Lublin	1	—
	Zamość	1	—
	Krasnystaw	1	—
Poleskie	Brześć	2	—
Razem		18	5
Z listy państwowej		2	—
Ogółem		20	5

W Senacie.

T e r y t o r j u m	Liczba uzyskanych mandatów (z listy Bloku mniejszości na- rodowych)
Województwo wołyńskie	4
„ poleskie	1
Razem	5
z listy państwowej	1
Ogółem	6

Z listy „Bloku mniejszości narodowych R. P.” uzyskali mandaty do Sejmu: *Andrzej Bratuń, Sergiusz Chrucki, Maksym Czuczma, Wasyl Dmiltiuk, Sergiusz Kozicki, Borys Kozubski, Semen Lubarski, Marko Łuckiewicz, Stefan Makówka, Wasyl Mochniuk, Sergiusz Nazaruk, Andrzej Paszczuk, Ilarjon Pawluk, Samuel Pidhrski, Tomasz Prystupa, Józef Skrypa, Jerzy Tymoszczuk, Antoni Wasylczuk, Paweł Wasylczuk, Jakób Wojtluk.* Z wymienionych poseł *Marko Łuckiewicz*, wydany Sądom za działalność antypaństwową uchwałą sejmową z dn. 27.IV.1923, zbiegł przed aresztowaniem za granice państwa, a po wygaśnięciu jego mandatu wszedł na jego miejsce *Nestor Chomlak.*

do Senatu: *Michał Czerkawski, Damian Gersztański, Aleksander Karpiński, Helena Lewczanowska, Lew Markowicz, Jan Pusternak.*

Z listy „Chliborobów” uzyskali mandaty do Sejmu: *Jan Dutczak, ks. Mikołaj Ilków, Jan Krawczyszyn, Semen Melnyk i Emil Zatucl.*

Na terenie parlamentarnym powstały początkowo dwa oddzielne kluby, odpowiadające ściśle obu grupom wyborczym. Posłowie z listy „Bloku mniejszości narodowych” utworzyli w Sejmie „Klub Ukraiński”, senatorowie zaś z tej listy klub o takiejże nazwie w Senacie. Oba kluby łącznie występowały pod nazwą „Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej” i posiadały wspólnego przewodniczącego z posłem *Antonim Wasylczukiem*, jako przewodniczącym. Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna nie obejmowała posłów z Małopolski Wschodniej, jako rządców grupy, która poszła do wyborów wbrew opinii większości społeczeństwa ukraińskiego, załamując tym samym jednolitą akcję bojkotu wyborczego. Posłowie ci utworzyli w Sejmie oddzielny klub p. n. „Klub Ukraińsko-Włocziański” z posłem *Ilkowem* na czele.

Pierwsze deklaracje programowe obu klubów wygłoszone zostały na dziesiątym posiedzeniu Sejmu w dniu 23.I.1923 r. z okazji dyskusji

nad *expose* prezesa Rady Ministrów gen. *Sikorshiego*. Stanowisko, zajęte przez oba kluby, po raz pierwszy wówczas składające swe deklaracje polityczno-narodowe w Sejmie odbudowanego Państwa Polskiego, były zasadniczo różne.

Imieniem „Klubu Ukraińsko-Włościańskiego” wystąpił poseł ks. *Ilków*. Wskazał on na okoliczność, iż myśl o samodzielności państwowej Ukrainy, jako całości, wypłynęła wyłącznie z koncepcji międzynarodowej polityki w Europie, a głównie ze stosunku Austrii i Niemiec do Rosji. Pogrom Austro-Niemiec stał się, zdaniem ks. *Ilkova*, grobem tej koncepcji, a naród ukraiński, podobnie jak w licznych w jego historii wypadkach, musi szukać ostoji dla życia narodowego w oparciu o państwa ościenne.

Zmuszeni do wyboru pomiędzy Rosją i Polską — Ukraińcy wybierają Polskę, gdyż jako demokratyczna, konstytucyjna republika daje ona rękojmię swobodnego rozwoju narodowego. Złączeni z Polską, jako dwa bratnie narody — mówił ks. *Ilków* — przy dalszych przewrotach dziejowych będziemy mogli zjednoczyć cały naród ukraiński. Z postulatów aktualnych ks. *Ilków* podkreślił żądanie założenia ukraińskiego uniwersytetu we Lwowie, utworzenia średniego i powszechnego szkolnictwa państwowego z ukraińskim językiem wykładowym, wstrzymania kolonizacji województw wschodnich i przeprowadzenia reformy rolnej na rzecz miejscowej ukraińskiej ludności włościańskiej, odbudowania terenów zniszczonych przez wojnę, uwzględnienia obywateli narodowości ukraińskiej przy obsadzaniu posad w administracji państwowej i równouprawnienia języka ukraińskiego w urzędach państwowych i samorządowych.

Imieniem „Klubu Ukraińskiego” przemawiał poseł *Pidhirski*. Zaznaczył on w pierwszym rzędzie, iż dążeniem narodu ukraińskiego, opartem na ogólnie uznanem prawie narodów do samookreślenia, jest wskrzeszenie niepodległego państwa ukraińskiego. Licząc się jednak z obecnym faktycznym stanem rzeczy, Ukraińcy — jak mówił poseł *Pidhirski* — są gotowi do współpracy z narodem polskim i wszystkimi narodami, które wchodzi w skład Rzeczypospolitej, pod warunkiem, iż Polską jako państwo narodowościowo niejednolite, przebudowana zostanie w ten sposób, ażeby każda narodowość, a szczególnie zamieszkująca pewne terytorjum, jak Ukraińcy, miała możność zrealizowania swego prawa samostanowienia.

Pozatem podkreślił *Pidhirski* specjalnie silnie żądania utworzenia szkolnictwa ukraińskiego i ukraińskiego uniwersytetu, zaniechania rewindykacji kościołów, wprowadzenia samorządu i sanacji administracji państwowej w województwach wschodnich, oraz jak najdalej idącej reformy rolnej na rzecz wyłącznie ludności miejscowej.

Powyższe przemówienia przedstawicieli „Klubu Ukraińsko-Włościań-

skiego" i „Klubu Ukraińskiego“, charakteryzujące ich platformy narodowo-polityczne, w pierwszym wypadku o dośrodkowych, w drugim natomiast o wyraźnie odśrodkowych w stosunku do Państwa Polskiego tendencjach, mają znaczenie zasadnicze. Z czasem i jedna i druga grupa uległy pewnej pod tym względem radykalizacji. Jednakże pierwsza nie przekroczyła nigdy w swych postulatach ram autonomji terytorjalnej — druga zaś odrzuciła ze względów zasadniczych możliwość współpracy z każdym rządem polskim. Jędyny moment, w którym „Klub Ukraiński“ głosował za przyjęciem budżetu państwowego stanowił budżet rządu gen. Sikorskiego w lutym 1923 r. Pozatem zresztą ustosunkował się „Klub Ukraiński“ negatywnie do wszystkich zagadnień o charakterze ogólnopaństwowym, a nawet ten jeden wypadek uznany został później za poważny błąd taktyczny.

W okresie, o którym mowa, tworzył „Klub Ukraiński“ ciało jednolite, obejmując wszystkich 20 posłów z listy „Bloku mniejszości narodowych“. Było to naturalnym wynikiem hasła konsolidacji narodowej, wysuniętego podczas wyborów. Kwestje różnic socjalnych zepchnięte zostały pod imperatywnym nakazem chwili na plan podrzędny. Jednakże pierwsze już wystąpienie klubu na forum parlamentarnem i fakt poparcia budżetu rządu gen. Sikorskiego, wywołując krytyczną ocenę taktyki klubu w społeczeństwie ukraińskim, zwłaszcza zaś w obozie socjalistycznym, przyczyniły się bezpośrednio do wzmocnienia odcieni klasowych, czego zewnętrznym objawem było utworzenie w dniu 23. V. 1923 r. frakcji socjalistycznej, jako jednostki autonomicznej w łonie Klubu, a w konsekwencji doprowadziły nawet do jego rozłamów z początkiem 1924 r.

Właściwe jednakże źródło tej ewolucji w „Klubie Ukraińskim“ leżało poza terenem parlamentarnym, mianowicie w tendencjach, jakie ujawnił rozwój życia politycznego społeczeństwa ukraińskiego, gdzie w tymże okresie dokonała się pod wpływem prądów, przenikających ze Wschodu, konsolidacja ukraińskich grup socjalistycznych na gruncie platformy filozoficznej. Dnia 18. III. 1923 r. odbył się we Lwowie zjazd Ukraińskiej Socjalno-Demokratycznej Partji. Stronnictwo to już od roku 1921 weszło w stadium coraz silniejszego przechylania się ku Ukrainie Sowieckiej, ulegając w tym względzie naciskowi t. zw. „grupy wasylkowców“, która do okresu wyborów sejmowych w r. 1922 należała do Komunistycznej Partji Galicji Wschodniej, reprezentując w niej kierunek ścisłego współdziałania z Komunistyczną Partją (Bolszewików) Ukrainy, tj. tendencje wyeliminowania KPGW z pod zależności od Komunistycznej Partji Robotniczej Polski. Przed wyborami grupa „wasylkowców“ wystąpiła z KPGW i rozpoczęła intensywną pracę w celu opanowania USDP i nadania jej odpowiedniego kierunku politycznego. Usiłowania te powiodły się całko-

wicie; na zjeździe bowiem marcowym USDP stanęła wyraźnie na platformie komunistycznej, wydając równocześnie odezwę „Do ukraińskich mas pracujących Galicji Wschodniej, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia“ z wezwaniem do przeciwstawienia naporowi kapitalizmu — zwartego i jednolitego frontu proletariackiego. Odezwa podkreśliła m. in. i tę okoliczność, iż posłowie ukraińscy zawiedli nadzieje ludu pracującego, udzielając poparcia rządowi „burżuazyjnej Polski“.

Akcja USDP znalazła oddźwięk na terenie parlamentarnym w formie konsolidacji ukraińskich sił socjalistycznych, o czym mowa wyżej, zaś w dniu 17. XI. 1923 r. odbyła się w Łucku narada posłów z frakcji socjalistycznej z przedstawicielami organizacji socjalistycznych Wołynia, Chełmszczyzny i Polesia, na której uznano za konieczne zespolenie ruchu socjalistycznego na wszystkich ziemiach, zamieszkałych przez Ukraińców w granicach Państwa Polskiego, na platformie i pod sztandarem USDP.

Idąc po linii postanowień powyższej narady socjalistyczna frakcja Klubu Ukraińskiego uchwaliła deklarację zjednoczeniową z daty 5. XII. 1923; w której stwierdziła, iż ukraińskie masy pracujące, zgrupowane dotychczas w USR — USDRP i USDP jednoczą się dla wspólnej walki w „Ukraińskiej Socjalno-Demokratycznej Partji Galicji Wschodniej, Wołynia, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia“.

Wreszcie na zebraniu Rady Okręgowej USDP w Łucku w dniu 26. I. 1924 powzięto uchwałę, wzywającą ukraińską frakcję socjalistyczną do porzucenia „Klubu Ukraińskiego“ i utworzenia oddzielnego klubu USDP.

Zauważyć tu należy, iż powyższe zjednoczenie nie objęło wszystkich socjalistycznych grup ukraińskich w Polsce. Poza jego ramami pozostała „Ukraińska Radykalna Partja“, o charakterze wybitnie narodowym, działająca na terenie Małopolski Wschodniej, która ze względu na abstynencję wyborczą nie miała w Sejmie swych przedstawicieli, oraz nieliczna grupa ukraińskich socjalistów — rewolucjonistów z Wołynia.

Jednakże zanim jeszcze uchwała Rady Okręgowej z dn. 26. I. 24. została wykonana, władze administracyjne, uznając działalność USDP za godzącą w całość państwa i zagrażającą porządkowi i spokojowi publicznemu, zarządziły jej rozwiązanie z dniem 30. I. 1924.

Po tym fakcie ujawniły się w łonie samej frakcji rozbieżności poglądów na temat utworzenia oddzielnego klubu. Frakcja posiadała wówczas 9 członków, mianowicie: *Andrzeja Bratunia, Maksyma Czuczumaja, Stefana Makówkę, Pawła Wasylczuka, Andrzeja Paszczuka, Tomasza Prystupę, Józefa Skrypę i Jakóba Wojtiuka*, z których czterej pierwsi stali na stanowisku dalszej współpracy w ramach Klubu Ukraińskiego, w jego dotychczasowym składzie. Pozostali natomiast 5-ciu posłów

postanowiło zrealizować uchwałę Rady Okręgowej USDP. Posłowie ci wystąpili z Klubu Ukraińskiego i utworzyli w dniu 22. II. 1924 oddzielny „Klub Ukraińskich Socjal-Demokratów”. Tak więc równocześnie z rozłamem w Klubie Ukraińskim nastąpił również rozłam w samej frakcji socjalistycznej.

W odezwie Klubu USD z daty Warszawa, marzec 1924, znajdujemy platformę polityczną tegoż Klubu, idącą całkowicie po linii programu partji, jaką w głównych zarysach streścić można następująco: nieuznanie traktatów Wersalskiego i Ryskiego, realizacja prawa samostanowienia dla narodu ukraińskiego i socjalistyczne hasła przebudowy ustroju społeczno-politycznego. Jako motyw swego wystąpienia z Klubu Ukraińskiego przytaczają USD-powcy błędną i szkodliwą dla narodu ukraińskiego taktykę tegoż Klubu, jaka zaznaczyła się w udzieleniu poparcia rządowi gen. Sikorskiego oraz w wysunięciu z początkiem 1924 r. przez pewną grupę Klubu Ukraińskiego hasła autonomicznego.

Ostatni ten moment odpowiada rzeczywistości. Istotnie bowiem posłowie *Anton Wasylczuk* i *Szymon Lubarcki* wraz z senatorami *Aleksandrem Karpińskim* i *Janem Pasternakiem*, uważani dotychczas za bezpartyjnych, utworzyli w lutym 1924 r. t. zw. „grupę autonomistów-federalistów”. Platforma narodowo-polityczna powyższej grupy, opublikowana w lwowskim tygodniku „Zahrawa” (Nr. 10 z dn. 15.IV.1924) wysunęła hasło autonomji krajowej, jako formy federacyjnej. Grupa ta jednakowoż nie miała większych wpływów w społeczeństwie ukraińskim i szybko się też rozbiła. Oprócz *Antoniego Wasylczuka*, który pozostał wiernym swej idei, inni członkowie grupy w bardzo krótkim czasie zmienili swe poglądy polityczne, sam zaś *A. Wasylczuk* wystąpił z Klubu Ukraińskiego w dn. 22.X.1924 r., pozostając aż do końca kadencji sejmowej, t. j. do r. 1927, poza Ukraińską Reprezentacją Parlamentarną, której przewodnictwo objął senator *Michał Czerkawski*.

Pozostali w Klubie Ukraińskim po rozbięciu frakcji socjalistycznej posłowie: *M. Czuczma*, *A. Bratuń*, *S. Makówka* i *P. Wasylczuk* przystąpili w drugiej połowie 1924 r. do organizacji nowego stronnictwa chłopskiego pod nazwą „Ukraińskie Socjalistyczne Objednanie — Selanski Sojuz”, do którego weszli również posłowie: *Sergiusz Nazaruk* i *Wasyl Dmitriuk* oraz senator *Jan Pasternak*. Pierwszy zjazd nowego ugrupowania odbył się w Chełmie w dn. 17.VIII.1924. Dzięki ruchliwej, intensywnej akcji organizacyjnej wspomnianych posłów „Selanski Sojuz” w bardzo krótkim czasie rozszerzył swą działalność na Wołyń i Polesie, stając się na tych terenach najbardziej popularnym stronnictwem ukraińskim. Jako hasło naczelne wysunął on socjalne i narodowe wyzwolenie ukraińskiego włościanstwa. Program partji, socjalistyczny, zwrócił główną

uwagę na kwestję rolną, jako podstawowy warsztat pracy ukraińskiej. W dziedzinie stosunków międzynarodowych „Selanski Sojuz” stał na gruncie prawa samostanowienia. Nowe stronnictwo ustosunkowało się negatywnie do Państwa Polskiego. Po tej też linii szły wszystkie wystąpienia jego przedstawicieli na terenie parlamentarnym. Posłowie — członkowie „Selanskiego Sojuza” — pozostawali nadal w Klubie Ukraińskim.

Tymczasem Klub USD zakończył swój krótkotrwały żywot. Dnia 6 listopada 1924 posłowie: *A. Paszczuk*, *T. Prystupa*, *J. Skrypa* i *J. Wojtluk* połączyli się z polskimi posłami komunistycznymi we frakcji komunistycznej, zaś poseł *W. Mochniuk* pozostał bez przynależności klubowej. Klub USD przestał istnieć.

Nadmienić należy, iż dnia 24.VI.1924 wystąpili również z Klubu Ukraińskiego posłowie *Iharjon Pawluk* i *Jerzy Tymoszczuk*, nienależący dotąd oficjalnie do żadnego z ukraińskich stronnictw. Tak więc rok 1925 zastaje Klub Ukraiński w Sejmie już tylko w składzie 11 członków.

Ukraińscy posłowie — nacjonaliści nie mieli początkowo oparcia w żadnej zorganizowanej grupie politycznej; stronnictw bowiem narodowych ukraińskich — w ścisłym tego słowa znaczeniu — na Wołyniu, jak również na pozostałych ziemiach b. zaboru rosyjskiego w okresie powyższym nie było, a grupy nacjonalistyczne skupiały się głównie w instytucjach kulturalno-oświatowych i gospodarczych. Terytorjum to opalone było w znacznym stopniu przez zorganizowany ruch klasowy socjalistyczny. Domenę ruchu nacjonalistycznego natomiast stanowiła Małopolska Wschodnia. To też posłowie nacjonaliści z Wołynia, Polesia i Lubelszczyzny, które do r. 1923 pozostawały w luźnym związku z Małopolską, posiadali na terenie swej działalności poza osobistymi wpływami jedynie oparcie o poszczególne instytucje kulturalno-oświatowe i gospodarcze, które jednak, jako organizacje statutowo apolityczne, nie mogły stanowić dostatecznej podstawy dla szerszej akcji politycznej.

Dopiero rok 1923 zaznacza silniejsze zespolenie życia społeczeństwa ukraińskiego obu dzielnic; zaczyna się ono coraz bardziej pogłębiać, zwłaszcza po znanej decyzji Rady Ambasadorów z dn. 14 marca 1923 r. Posłowie *Samuel Pldhirski*, *Sergiusz Chrucki*, *Borys Kozubski*, a później i *Semen Lubarski* oraz senatorowie *Michał Czerkawski*, *Aleksander Karpiński* i *Helena Lewczanowska* nawiązują kontakt z ukraińskimi politycznymi grupami nacjonalistycznymi w Małopolsce. Poseł *Pldhirski* staje w r. 1924 na czele „Ukraińskiej Partji Nacjonalnej Roboty”; posłowie *Chrucki* i *Kozubski* oraz senatorowie *Czerkawski* i *Karpiński* zbliżają się do „Ukraińskiej Narodnej Trudowej Partji”. Senatorka *Helena Lewczanowska* wchodzi w kontakt z organizacjami kobiecymi o ideologii U. N. T. P.

Dla naświetlenia późniejszych przegrupowań na terenie parlamentarnym jest rzeczą nieodzowną omówić pokrótce rozwój ukraińskiego ruchu nacjonalistycznego w Małopolsce Wschodniej, jakkolwiek w danym momencie nie posiadał on w ciałach ustawodawczych swego reprezentanta.

Zarówno przed wojną, jak i w okresie powojennym ruch ten koncentrował się w „Ukraińskiej Narodno-Trudowej Partji“, organizacji tak pod względem liczebności jak i wpływów w społeczeństwie bezsprzecznie najpotężniejszej ze wszystkich stronnictw ukraińskich w Polsce. Obok niej istniała w pierwszych latach po wojnie jeszcze druga grupa polityczna o kierunku bardziej klerykalnym pod nazwą „Ukraińska Partja Chrześcijańsko-Społeczna“, która jednakże poważniejszej roli w życiu politycznym nie odegrała, a od końca 1924 r. wogóle nie przejawiała już żadnej działalności.

UNTP w okresie 1919 — 1923 stała na stanowisku t. zw. koncepcji „zachodnio-ukraińskiej“, wierząc w możliwość utworzenia przez mocarstwa sprzymierzone na terenie b. Galicji Wschodniej niezależnego państwa ukraińskiego. Decyzja Rady Ambasadorów z dn. 14 marca 1923 r., przesądzająca tę kwestję na korzyść Polski, wywołała zmianę kierunku politycznego UNTP, która w maju 1923 r. przechodzi na platformę autonomiczną. Stan taki nie trwał jednakowoż długo. Elementy bardziej radykalne, zorganizowawszy się w t. zw. „Niezależnej grupie UNTP“, zaczynają silną kontrakcję wewnątrz partji i wreszcie, objawszy jej kierownictwo z końcem r. 1923, przeprowadzają na najbliższym zjeździe partyjnym w kwietniu 1924 r. skreślenie z programu rezolucji autonomicznej, przesuując równocześnie orientację stronnictwa z Zachodu na Wschód t. j. na Ukrainę Sowiecką. W tym samym okresie powstaje w Małopolsce Wschodniej nowa partja polityczna po nazwą „Ukraińska Partja Nacjonalnej Roboty“, zorganizowana 21.IV.1924 r., wysuwająca hasło: Ukraina dla Ukraińców. Ustosunkowała się ona negatywnie zarówno do Polski jak i Sowieców. Nazywano jej członków popularnie „zahrawistami“, od nazwy organu prasowego „Zahrawa“, reprezentującego jej ideologję polityczną.

Stan taki istniał do 11 lipca 1925 r. Wówczas bowiem nastąpiła konsolidacja ukraińskich politycznych grup nacjonalistycznych w nowo utworzonym „Ukraińskim Nacjonalno-Demokratycznym Objednaniu“ (UNDO). Do Centralnego Komitetu UNDO weszli senatorowie: *Michał Czerkawski* i *Aleksander Karpiński* oraz posłowie *Sergjusz Chrucki* i *Borys Kozubski*. Nie wszedł do UNDO poseł *S. Płdhirski*, prezes UPNR, który od tej pory zaczyna przechylać się coraz bardziej ku Selanskiemu Sojuzowi.

Na terenie Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej przychodzi obecnie do walki pomiędzy nacjonalistami i Sel-Sojuznikami o opanowanie

prezydium reprezentacji. Kiedy na posiedzeniu dn. 19 i 20 listopada 1925 r. wybrano do prezydium posła *Chrucklego*, senatora *Czerkawskiego* i posła *Kozubskiego*, zwolennicy Selanskiego Sojuza rozpoczęli energiczną kontrakcję i już w miesiąc później 19.XII.1925 r. spowodowali ustąpienie prezydium UNDO-wskiego. Przewodniczącym Reprezentacji wybrano wówczas posła *Sergjusza Kozickiego*, zastępcami zaś *Sergiusza Nazaruka* i *Maksyma Czuczmaja*. Wszyscy trzej byli członkami Selanskiego Sojuza. Równocześnie jednakże wystąpił z Sel-Sojuza poseł *W. Dmitrluk*, pozostając zresztą nadal w Klubie Ukraińskim.

W międzyczasie powrócili do Klubu (24.IV.1925) posłowie: *Jerzy Tymoszczuk*, *Ilarjon Pawluk* i *Wasyl Mochluk*; w miejsce zaś *Marka Łuckiewicza*, którego mandat wygasł, wszedł poseł *Nestor Chomlak*. Z początkiem więc roku 1926 układ sił w sejmowym Klubie Ukraińskim przedstawiał się następująco: ogólna ilość członków wynosiła — 15, w tem zwolenników Selanskiego Sojuza — 7, UNDO — 3, i bez określonej przynależności partyjnej — 5.

Rok 1926 przynosi znamiennej ewolucję w życiu politycznym społeczeństwa ukraińskiego. W łonie UNDO zaczyna wzmacniać się kierunek antysowiecki, który na zjeździe krajowym partji dn. 19 i 20 listopada 1926 r. odnosi walne zwycięstwo. Element t. zw. petruszewiczowski, filosowiecki wystąpił z UNDO, organizując 15.V.1927 oddzielne stronnictwo pod nazwą „Ukraińska Partja Pracy“, jednakowoż fakt ten pozostaje bez większego wpływu na siłę i popularność UNDO.

Odmienne przegrupowanie sił ujawniło się w obozie socjalistycznym. Selanski Sojuz, zachowujący dotychczas niezdecydowane stanowisko wobec Sowietów, przychyła się coraz wyraźniej ku tamtej stronie, doprowadzając w dn. 10.X.1926 do zjednoczenia z „Partją Narodnej Woli“, do niedawna jeszcze tworzącą lewicę moskalofiską, która dopiero w kwietniu 1926 przyjęła narodową platformę ukraińską. Nowe stronnictwo, do którego weszli oprócz *Sergiusza Nazaruka* wszyscy posłowie Selanskiego Sojuza, przyjęło nazwę „Ukraińskie Selansko-Robotnicze Socjalistyczne Objednanie“ (Sel-Rob). W marcu zaś 1927 r. wystąpił z Sel-Roba jeszcze jeden poseł b. Selanskiego Sojuza *Pawel Wasylczuk*.

Na terenie Ukraińskiej Reprezentacji parlamentarnej wzmacnia się ponownie walka pomiędzy UNDO-wcami i Sel-Rowcami, tworzącymi w łonie Klubu Ukraińskiego „frakcję Sel-Roba“, którzy jednak tym razem osłabieni usunięciem się *Wasylczuka* i *Nazaruka* ulegają przewadze zwolenników UNDO. Dn. 9.III.1927 r. ustąpiło dotychczasowe prezydium Reprezentacji na skutek wyrażenia mu przez plenum votum nieufności, czasowe zaś przewodnictwo Reprezentacji obejmuje jako najstarszy wiekiem senator *Gersztanski*. Dn. 31.III.1927 wybrano nowe prezydium w osobach

Sergiusza Chruckiego, Borysa Kozubskiego i Sergjusza Nazaruka, które pozostało w niezmienionym już składzie do końca kadencji drugiego Sejmu.

Jednakże frakcja Sel-Roba nie chciała się pogodzić ze swą podrzędną rolą w łonie klubu i zażądała ponownego zwołania plenum. Równocześnie zaś grupa b. „narodowców“ w C. K. Sel-Roba coraz silniej naciskała na utworzenie oddzielnego klubu sejmowego. Kiedy więc prezydium Reprezentacji nie wypełniło żądania frakcji odnośnie zwołania plenum, ta ostatnia wystosowała do prezydium pismo z daty 9.IX.1927 zawierające oświadczenie imieniem członków frakcji: *Kozickiego, Czucz-maja, Bratunia i Makówki* oraz senatora *Pasternaka*, iż zrywają oni wszelkie związki z Reprezentacją „dopóki panować w niej będzie duch reakcyjno-ugodowy“. Równocześnie z zerwaniem frakcji z Reprezentacją utworzyła ona w Sejmie oddzielny „Klub Ukraińskiego Selansko-Robotniczego Socjalistycznego Objednania“, do którego wszedł także poseł *S. Pldhirski*. Tak więc przedstawiciele Sel-Roba wyszli podobnie jak i Klub Ukraińsko-Włościański poza ramy Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej.

Klub Ukraińsko-Włościański również nie utrzymał się w swoim pierwotnym składzie. Już od drugiej połowy 1924 r. uwydatniły się tam dwa kierunki: jeden z posłem ks. *Ilkowem* na czele o tendencjach opozycyjnych w stosunku do rządu, drugi prorządowy z posłem *Emilem Załuckim, Janem Krawczyszynem i Janem Melnykiem*. Wszyscy ci trzej posłowie usunęli się z czasem z Klubu. Dwaj pierwsi przystąpili do stronnictwa chłopskiego „Ukraiński Narodny Sojuz“, który zorganizował się 30.I.1926 w Stanisławowie, jednocząc w swych szeregach rozproszkowany dotąd element włościański, stojący na gruncie państwowości polskiej. Trzeci z wymienionych posłów nie zgłosił żadnej przynależności partyjnej.

Koniec kadencji drugiego Sejmu zastał zatem reprezentację ukraińską w następującym układzie: „Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna“, obejmująca Kluby Ukraińskie w Sejmie i w Senacie, liczyła 10 posłów i 5 senatorów; „Klub Sel-Roba“ liczył 5 posłów i 1 senatora; „Klub Ukraińsko-Włościański“ — 2 posłów; we frakcji komunistycznej było posłów ukraińskich — 4; bez określonej przynależności klubowej pozostawało 4 posłów.

Oceniając ogólnie działalność ukraińskich reprezentantów w drugim Sejmie i Senacie w latach 1922 — 1927 należy zauważyć, iż rozbili się oni na trzy grupy, odpowiadające w zupełności orientacjom politycznym, nurtującym w społeczeństwie ukraińskim. Nietyle więc kwestje programów i haseł społecznych przyczyniły się do takiego układu sił, ile decydującą rolę odegrały w procesie rozkładowym te momenty, które

zasadniczo określały podstawę, na jakiej miała oprzeć się w przyszłości polityka Ukraińców w Polsce. Dla jednych podstawę tę tworzyła Polska, dla drugich Sowiety, Inni wreszcie, nie decydując się w żadnym z powyższych kierunków, stali na stanowisku, iż przyszłość należy oprzeć na własnej pracy narodu, nie licząc na żadne poparcie czynników postronnych. Pierwsza grupa — to „Klub Ukraińsko-Włocłański“ oraz wszyscy posłowie pozostali bez określenia przynależności klubowej; drugą grupę stanowił „Klub Sel-Roba“ i posłowie ukraińscy we frakcji komunistycznej; trzecia wreszcie grupa najbardziej jednolita — to „Ukraińska Reprezentacja Parlamentarna“.

* * *

Wybory do ciał ustawodawczych w r. 1928 miały dla społeczeństwa ukraińskiego znaczenie specjalnie doniosłe z uwagi, iż po raz pierwszy miały wziąć w nich udział wszystkie ukraińskie ugrupowania polityczne w Małopolsce Wschodniej, które w masowej frekwencji wyborczej ludności ukraińskiej i w możliwie najlepszych wynikach mandatowych szukały argumentu, mającego stwierdzić narodowo-ukraiński charakter kraju. Z drugiej strony wybory te dawały możliwość uzyskania tą drogą bezspornej reprezentacji narodowo-politycznej. Akcja wyborcza miała wreszcie przekreślić ostatecznie „kordon sokalski“ i wykazać jednolity pod względem narodowo-politycznym charakter wszystkich ziem, zamieszkałych przez Ukraińców w Polsce, który to moment wysuwany już był od lat kilku jako sztandarowe hasło ukraińskiego nacjonalistycznego ruchu politycznego.

← Jeszcze przed rozwiązaniem ciał ustawodawczych wszczęte zostały w ukraińskich kołach politycznych dyskusje na temat możliwych bloków i porozumień wyborczych. Pierwsze podjęło aktywną w tym kierunku próbę UNDO, nawiązując pertraktacje z nacjonalistycznymi grupami innych mniejszości narodowych w celu utworzenia wspólnego bloku wyborczego. Ukraińska prasa nacjonalistyczna starała się przygotować odpowiednio grunt w społeczeństwie, wskazując na duże znaczenie praktyczne takiego bloku i podkreślając jego nadzwyczajne wyniki w 1922 r.

Bardzo niekorzystną dla takiej koncepcji blokowej okolicznością stał się ukończony w owym czasie w Paryżu proces przeciwko zabójcy atamana *Petlury* — *S. Szwarzbardowi*. Obrona *Szwarcbarda* usiłowała wykazać, iż *Petlura* ponosi winę za pogromy, jakie miały miejsce w okresie wojny o niepodległość Ukrainy w latach 1919 — 1920, i uczyniła to w taki sposób, iż nacjonalistyczne sfery ukraińskie odniosły wrażenie, jakoby starała się ona ściśle związać ukraiński ruch niepodległościowy z ruchem pogromowym na Ukrainie. Tego rodzaju metoda obrony *Szwarc-*

barda wywołała oczywiście niezmierne oburzenie w kołach ukraińskich. To też koncepcja bloku z Żydami spotkała się nie tylko z silną opozycją w szerokich warstwach społeczeństwa ukraińskiego, ale nawet z poważnymi zastrzeżeniami w łonie samego UNDO. Mimo to prezydium UNDO przeprowadziło wstępne pertraktacje z przedstawicielami grup narodowościowych, mających wejść do projektowanego bloku, z których najważniejszą rolę mogli odegrać na obszarach, zamieszkałych przez ludność ukraińską jedynie Żydzi, oraz częściowo na Polesiu Białorusini. Niemcy mogli udzielić pewnego poparcia liście blokowej jedynie w okręgach wyborczych lwowskim i łuckim. C. K. UNDO uchwałą swą z dn. 12.XI.1927 akceptował koncepcję blokową z tem zastrzeżeniem, iż na terenie Małopolski Wschodniej nie mogą wejść do bloku grupy żydowskie, w szczególności grupa sjonistów dra *Reicha* i ortodoksi.

Dnia 8. XII. 1927 odbyło się we Lwowie posiedzenie Narodnego Komitetu (tj. szerszego zarządu UNDO) przy udziale 197 uczestników, na którym między innymi powzięto następującą rezolucję, dotyczącą kwestji wyborów:

„Narodny Komitet uważa nadchodzące wybory za walkę o charakter ziem ukraińskich oraz nową próbę sił narodu ukraińskiego w Polsce. Dlatego to wybrana w czasie tych wyborów parlamentarna reprezentacja ma być wyrazicielem woli narodu ukraińskiego i jego obecnych dążeń. Wychodząc z tego zasadniczego stanowiska Narodny Komitet wypowiada się za wewnętrzną konsolidacją wszystkich narodowo-państwowych ugrupowań w czasie akcji wyborczej.

Narodny Komitet aprobuje przystąpienie UNDO do bloku wyborczego nie-polskich narodów, Narodny Komitet zleca prowadzenie całej akcji wyborczej Centralnemu Komitetowi i czyni go za nią odpowiedzialnym. Centralnemu Komitetowi przysługuje nieodwołalne prawo ustalenia zgłoszonych kandydatur do Sejmu i Senatu oraz ich kolejności na listach i czyni się go odpowiedzialnym za dobór i jakość parlamentarnej reprezentacji“.

Zgodnie z cytowaną uchwałą wszczęto akcję w kierunku utworzenia bloku stronnictw ukraińskich. W ramach tego porozumienia miały się znaleźć, jak to zamierzało UNDO: Ukraińska Socjalistyczno-Radykalna Partja, Selanski Sojuz, (część, która w swoim czasie nie weszła do „Sel-Robu“) i resztki zlikwidowanej w 1924 r. Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji, której prawica tworzyła luźną grupę, skupiającą się wokół czasopisma lwowskiego „Wpered“.

Zamiary UNDO, jednakże nie powiodły się. USRP od samego początku wysunęła warunki, których przyjęcie było dla UNDO niemożliwe, mianowicie: 1) usunięcie od wszelkiego wpływu w życiu politycznym i od kandydowania wszystkich tych osób, które czemkolwiek ujawniły swe tendencje ugodowe i przedstawienie USRP spisu kandydatów UNDO-wskich przed przystąpieniem do bliższych pertraktacyj; 2) zerwanie bloku z mniejszościami narodowymi w obecnym jego składzie, ewentualnie zawarcie

takiego bloku z wyeliminowaniem zeń niektórych partyj innych narodowości na podstawie wspólnego porozumienia wszystkich ugrupowań, które wejdą do bloku ukraińskiego. UNDO uznało warunek pierwszy, jako mieszanie się do jego wewnętrznych spraw, za absolutnie niedopuszczalny, podkreślając, iż odpowiedzialni przed społeczeństwem za dobór swych kandydatów są zarządy obu partyj; co zaś do punktu drugiego UNDO stanęło na stanowisku, że zerwanie bloku z jakimkolwiek partjami innych narodowości równałoby się rozbiciu całego bloku. Ponieważ USRP nie chciało odstąpić od swych warunków, przeto dalsze pertraktacje zerwano, po ostatniej nieudanej konferencji w dn. 7. XII. 1927.

Również dość długo ciągnęły się pertraktacje z Selanskim Sojuzem który początkowo stanął na stanowisku negatywnem wobec UNDO-wskiej koncepcji blokowej. Dopiero w styczniu 1928 pozyskano dla bloku b. posła *Pawła Wasylczuka*, prezesa organizacji chełmskiej i b. posła *Sergjusza Nazaruka*, prezesa okręgowej organizacji Sel-Sojuza we Włodzimierzu Wołyńskim, oraz grupę bezpartyjnych nacjonalistów z Wołynia z b. posłem *Samuelem Pldhirskim* (który w tym czasie występował jako bezpartyjny) i działaczem na polu ukrainizacji Cerkwi prawosławnej *Arsenjuszem Raczyńskim*. Wymienione grupy utworzyły na zjeździe w Kowlu w dn. 9. I. 1928 „Ukraiński Centralny Komitet Wyborczy Wołynia, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia“, który wszedł do bloku mniejszości narodowych jako jego część składowa.

Zmiana frontu Sel-Sojuza spowodowała jednak dla UNDO trudności w sytuacji na terenie województwa lubelskiego i poleskiego, gdzie b. poseł *Paweł Wasylczuk*, odnoszący się negatywnie do bloku, rozpoczął samodzielną akcję wyborczą.

W odezwie C. K. UNDO, skierowanej do „Narodu Ukraińskiego“ („Swoboda“ Nr. 7 z dn. 5 II. 1928), czytamy m. in.:

„4 i 11 marca rb. wybierzemy przewodców naszych, aby stali na straży prawa narodu, aby reprezentowali nasze wysiłki przed światem, aby walczyli na arenie parlamentarnej z ustawami, tworzonemi na szkodę ukraińskiego narodu, aby przewodniczyli nam w organizowaniu naszych sił we wszystkich dziedzinach życia narodowego“.

Przyczyny wejścia UNDO do bloku mniejszości narodowych wyjaśnia odezwa w sposób następujący:

„Aby zwycięstwo narodu ukraińskiego było pewniejsze, Zarząd UNDO przystąpił do bloku z niepolskimi narodami — Białorusinami, Niemcami i Żydami z Wołynia, Chełmszczyzny, Polesia i Podlasia. Na podstawie bowiem ordynacji wyborczej tylko wielkie bloki mogą liczyć na zwycięstwo“.

Po rozbiciu się pertraktacyj blokowych między UNDO i USRP stało się aktualnem porozumienie wyborcze ukraińskich stronnictw o programie socjalistycznym, stojącym na gruncie narodowym. W rachube

wchodziły Ukraińska Socjalistyczno-Radykalna Partja, t. zw. grupa „Wperedu” i Ukraińska Partja Pracy. Ta ostatnia zwróciła się początkowo z propozycją wspólnej akcji wyborczej do Sel-Roba (prawicy), wobec jednak negatywnej odpowiedzi, wystąpiła z inicjatywą utworzenia bloku wyborczego z USRP i grupą „Wperedu”. Podstawę porozumienia stanowiła uchwała Zarządu Głównego USRP z dn. 26. XI. 1927, którą streszcza oficjalny organ partji „Hromadzki Hołos” w Nr. 45 z dn. 3. XII. 1928 następująco:

„Zarząd Główny uchwalił wziąć udział w ewentualnych wyborach sejmowych wspólnie z temi ukraińskimi socjalistycznymi i demokratycznymi grupami, które solidaryzują się z niepodległościową platformą USRP. Zarząd Główny wyklucza możliwość blokowania się z grupami, wykazującymi tendencje pogodzenia się z obecnym politycznym i społecznym położeniem narodu ukraińskiego”.

Początkowe pertraktacje zdawały się wróżyć pomyślne zakończenie akcji porozumiewawczej. Ustalono wspólną platformę wyborczą, a nawet na terenie miasta Lwowa ukazały się odezwy wyborcze, podpisane przez USRP, grupę „Wperedu” i Sojuz Ukraińców m. Lwowa, stanowiący lokalną ekspozyturę Ukraińskiej Partji Pracy, który dał inicjatywę do zorganizowania w dn. 18. XII. 1927 r. „Ukraińskiego Wyborczego Komitetu dla wyborczego okręgu Lwów—miasto”. Mimo to jednakże do sfinalizowania umowy blokowej nie doszło wskutek różnic pomiędzy UPP i USRP na tle rozdziału mandatów. W rezultacie zblokowały się tylko USRP i grupa „Wperedu”, zaś UPP postanowiła przeprowadzić akcję wyborczą samodzielnie. Do akcji USRP przyłączyła się grupa bezpartyjnych nacjonalistów w okręgu przemyskim z *Włodzimierzem Zubrzyckim* na czele. Poważnie również wzmocniły się szanse wyborcze USRP na Wołyniu, gdzie wpływy tego stronnictwa były naogół słabe; do akcji wyborczej USRP przyłączyła się bowiem grupa radykalnych nacjonalistów w okręgu łuckim na czele z *Janem Własowskim*, dyrektorem tamtejszego gimnazjum ukraińskiego.

Ukraińska Partja Pracy wystawiła swe listy wyłącznie na terenie Małopolski Wschodniej.

Sel-Rob, który przeszedł w drugiej połowie 1927 r. poważne tarcia wewnętrzne, zakończone rozłamem w partji na „Lewicę” i „Prawicę” Sel-Roba, ujawnił w obliczu wyborów, zwłaszcza po stronie „Lewicy”, tendencje do zlikwidowania nieporozumienia i poprowadzenia wspólnej akcji wyborczej, przyczem silny nacisk w tym kierunku wywierany był przez czynniki zagraniczne. Do porozumienia jednak nie doszło i obie grupy poszły do wyborów samodzielnie.

Na Wołyniu i Polesiu elementy umiarkowane, stojące na gruncie państwowości polskiej, a grupujące się licznie około instytucji społecz-

nych, w przewidywaniu przeprowadzenia samodzielnej akcji wyborczej przystąpiły do organizacji swych sił. Na zjeździe delegatów ukraińskich organizacji kulturalnych i ekonomicznych, odbytym w Brześciu dnia 9.XI.1927 r., powstał „Ukraiński Hromadzki Komitet na Polesiu” pod przewodnictwem *Mikołaja Krzyżanowskiego* i *Pawła Artemiuka*. O zadaniach i kierunku politycznym Komitetu mówi następujący ustęp jego deklaracji:

„Stawiając sobie za zadanie twórczą pracę w kierunku organizacyjnym rozbudowy obywatelskiego, kulturalnego i ekonomicznego życia naszego narodu na Polesiu na zasadach konstytucji i lojalnego stosunku do państwa polskiego, jego ustawodawstwa i interesów, Ukraiński Hromadzki Komitet uważa, iż pracą swą przyczyni się do zgodnego współżycia polskiej i ukraińskiej ludności w Rzeczypospolitej Polskiej i stworzy warunki do przyjaznego rozważania całokształtu problemu wzajemnych stosunków narodów polskiego i ukraińskiego”.

Podobnie powstał na Wołyniu, zorganizowany dn. 17.XI.1927 r. „Ukraiński Narodny Komitet na północno-zachodnich ukraińskich ziemiach”, grupujący elementy nacjonalistyczne o kierunku politycznym t. zw. „petlurowskim”, reprezentowany przez czasopismo „Ukraińska Nywa”. Na czele komitetu stanął dyrektor ukraińskiego Banku Spółdzielczego w Łucku — *Aleksander Kowalewski*. Komitet nakreślił sobie program streszczający się w ramach potrzeb kulturalnych, ekonomiczno-gospodarczych i socjalnych, podkreślając równocześnie, iż jego idea przewodnią jest rozpoczęta przed 10-ciu laty w Kijowie walka o państwowość ukraińską. Wkrótce potem, 15.I.1928 powstała jeszcze jedna grupa wyborcza na zjeździe w Łucku „Ukraińskie Gospodarcze Objednanie”, w którym przeważała koncepcja połączenia się w akcji wyborczej z BBWR. Na terenie Małopolski Wschodniej element umiarkowany był reprezentowany przez Ukraiński Selanski Sojuz.

Ogółem zgłoszono list ukraińskich:

państwowych — 6, mianowicie:

- Nr. 6 — Ukraiński Selanski Sojuz
- „ 8 — Sel-Rob prawica
- „ 18 — Blok mniejszości narod. (UNDO i Sel-Sojuz)
- „ 19 — Sel-Rob Lewica
- „ 22 — USRP i grupa „Wperedu”
- „ 26 — Ukraińska Partja Pracy;

lokalnych — 20 o rozmaitych nazwach w 11 okręgach wyborczych.

Niezwykle intensywnie przeprowadzona przez ukraińskie partje polityczne kampanja przedwyborcza wywołała żywe zainteresowanie się lud-

ności aktem wyborczym, doprowadzając frekwencję wyborczą do wysokiego odsetka, dochodzącego w niektórych okręgach ponad 81%.

Stan posiadania Ukraińców w izbach ustawodawczych w wyniku wyborów w r. 1928 przedstawiał się następująco:

W Sejmie.

Terytorjum		Liczba mandatów, uzyskanych z list						Ogółem mandatów
Województwo	Okręg wyborczy	Nr. Nr.						
		6	8	18	19	22	26	
Lwowskie	Przemyśl	—	—	1	—	1	—	2
	Sambor	—	—	2	—	1	—	3
	Lwów miasto	—	—	—	—	—	—	—
	Lwów powiat	—	—	2	1	—	—	3
Stanisławowskie	Stryj	—	—	4	—	—	—	4
	Stanisławów	—	—	2	—	3	—	5
Tarnopolskie	Tarnopol	—	—	4	—	1	—	5
	Złoczów	—	—	4	—	—	1	5
Razem w Małopolsce Wsch.		—	—	19	1	6	1	27
Wołyńskie	Łuck	—	2	1	—	1	—	4
	Kowel	—	—	—	—	—	—	—
	Krzemieniec	—	1	—	—	1	—	2
Razem na Wołyniu		—	3	1	—	2	—	6
Poleskie	Brześć	—	—	—	1	—	—	1
	Pińsk	—	1	—	—	—	—	1
Razem na Polesiu		—	1	—	1	—	—	2
Z listy państwowej		—	—	5	—	1	—	6
Ogółem		—	4	25	2	9	1	41

Z listy Nr. 1 — B. B. W. R.

uzyskali mandaty Ukraińcy:

w Małopolsce Wschodniej 1

na Wołyniu 4

Łącznie więc weszło do Sejmu Ukraińców 46

W Senacie.

Terytorjum	Liczba uzyskanych mandatów z list Nr. Nr.						Ogółem manda- tów
	6	8	18	19	22	26	
Woj. lwowskie	—	—	3	—	—	—	3
„ stańisławowskie	—	—	1	—	1	—	2
„ tarnopolskie	—	—	3	—	—	—	3
„ wołyńskie	—	1	—	—	—	—	1
Razem	—	1	7	—	1	—	9
Z listy państwowej	—	—	2	—	—	—	2
Ogółem	—	1	9	—	1	—	11

Z poszczególnych list wyborczych weszli do Sejmu i Senatu następujące osoby narodowości ukraińskiej:

Z listy Nr. 1 — B. B. W. R. — uzyskali mandaty poselskie, *Fugenjusz Bogustawski, Atanazy Ostrejko, Erazm Sadowski, Bazyl Sehejda i Wiktor Wysoczański.*

Z listy Nr. 8 — Selrob prawica — uzyskali mandaty poselskie: *Maksym Czuczma, Jan Fedoruk, Adrjan Sentuk i Stefan Wołyniec*; mandat senatorski uzyskał *Sergiusz Kozicki.*

Z listy Nr. 18 — Blok mniejszości narodowych — uzyskali mandaty poselskie: dr. *Stefan Baran, dr. Stefan Bilak, dr. Jan Błażkiewicz, Włodzimierz Celewicz, Sergiusz Chrucki, ks. Michał Hanuszewski, Włodzimierz Kochan, ks. Leonty Kunicki, Antoni Kuńko, dr. Stefan Kuzyk, dr. Dymitr Lewicki, Jan Leszczyński, Ostap Łucki, Antoni Maksymowicz, Dymtro Paljew, ks. dr. Włodzimierz Pellich, Milena Rudnicka, Ławrenty Serwetnik, Michał Strutyński, Hryć Terszakowec, Paweł Wasylczuk, Dymitr Wetykanowicz, Aleksander Wisłocki, dr. Włodzimierz Zahajkiewicz i dr. Jan Zawatykut.* (Dwaj z wymienionych: *Serwetnik i Wasylczuk* byli członkami Sel-Sojuzu; pozostali członkami UNDO); Mandaty senatorskie uzyskali: *Wasył Baranyk, Aleksander Czerekawski, Włodzimierz Decykiewicz, Michał Hatuszszczyński, dr. Antoni Horbaczewski, Helena Kistelewska, Mikołaj Kużmyn, ks. Julian Tatomir i dr. Kornel Trojan, wszyscy członkowie UNDO.*

Z listy Nr. 19 — Sel-Rob lewica — uzyskali mandaty poselskie: *Mikołaj Cham* i *Cyryl Walnicki*.

Z listy Nr. 22 — Blok wyborczy ukraińskich socjalistycznych włościańsko-robotniczych partyj — uzyskali mandaty poselskie: dr. *Lew Baczyński*, dr. *Osyp Kohut*, dr. *Dmytro Ładyka*, *Mikołaj Rogucki*, *Kłym Stefanów*, *Piotr Szeke-ryk-Donyktw*, *Jan Własowski*, *Włodzimierz Zubrzycki* i *Semen Żuk*. Mandat senatorski uzyskał: *Jan Makuch*. Z wymienionych poza *Zubrzyckim* i *Własowskim*, którzy uchodzili za bezpartyjnych, wszyscy byli członkami U. S. D. P.

Z listy Nr. 26 — Ukraińska Partja Pracy — uzyskał mandat poselski dr. *Michał Zachłdny*.

Na terenie parlamentarnym UNDO wszczęło akcję w kierunku utworzenia jednolitej i liczebnie jak najsilniejszej reprezentacji ukraińskiej. Już w dn. 17. III. 1928 odbyło się w tej sprawie posiedzenie C. K. UNDO, na którym postanowiono zwrócić się oficjalnie do wszystkich ugrupowań, posiadających swych reprezentantów w Sejmie, z propozycją utworzenia wspólnego klubu ukraińskiego na terenie izb ustawodawczych. Negatywny jednak wynik tak szeroko projektowanej akcji był zgóry przesądzony; nie ulegało bowiem wątpliwości, iż zarówno obie grupy Sel-Roba jak i Ukraińska Partja Pracy na koncepcję taką nie pójdą. To też C. K. UNDO miał nadzieję pozyskania dla swych planów tylko ukraińskich nacjonalistów, do których zaliczał wszystkich posłów i senatorów z listy Nr. 18 i 22 a więc członków UNDO, USRP, Sel-Sojuza i bezpartyjnych. W sprawie tej odbyła się w dniach 24 i 25. III. 1928 we Lwowie wspólna konferencja posłów i senatorów z wymienionych wyżej list, która jednak nie dała pozytywnego rezultatu.

UNDO porozumiało się zatem z nacjonalistami Białorusinami wybranymi z listy Nr. 18 i utworzyło w Sejmie i w Senacie wspólny z nimi „Klub Ukraińsko-Białoruski“. W skład klubu na terenie Sejmu weszło 25 posłów ukraińskich z listy Nr. 18, 1 poseł (*Zubrzycki*) z listy Nr. 22 i 4 posłów białoruskich tj. razem 30 posłów. Białorusini tworzyli w ramach klubu jednostkę autonomiczną z tem jednak, iż prezydjum klubu ukraińskiego stanowiło równocześnie oficjalne prezydjum „Klubu Ukraińsko-Białoruskiego“. W skład prezydjum tego weszli: dr. *Dmytro Lewicki* — przewodniczący, *Włodzimierz Celewicz* i *Sergjusz Chrucki* — zastępcy przewodniczącego oraz dr. *Jan Błażkiewicz* — sekretarz. Pierwszym wiceprezesem klubu był dr. *Włodzimierz Zahajkiewicz*, który jed-

nakże zrzekł się tej godności po wyborze na wicemarszałka Sejmu, na jego zaś miejsce wszedł *Włodzimierz Celewicz*. Na terenie Senatu weszło do klubu 9 członków UNDO, 1 senator z listy Nr. 22 (*Makuch*) i 2 Białorusinów z listy Nr. 18 tj. razem 12 senatorów. Przewodniczącym klubu wybrano dra. *Antoniego Horbaczewskiego*.

Oprócz „Klubu Ukraińsko-Białoruskiego“ powstały jeszcze dwa kluby ukraińskie, mianowicie: „Klub Ukraińskiej Socjalistyczno-Radykalnej Parlamentarnej Reprezentacji“, liczący 8 członków z listy Nr. 22, na którego czele stanęli: dr. *Lew Baczyński* — przewodniczący, *Semen Żuk* — zastępca przewodniczącego i dr. *Dmytro Ładyka* — sekretarz, oraz „Klub Ukraińskiego Włościańsko-Robotniczego Socjalistycznego Zjednoczenia“ pod przewodnictwem *Maksyma Czuczmaja*, liczący 4 posłów i 1 senatora z listy Nr. 8. Ukraińcy, wybrani z listy Nr. 1 w liczbie 5-ciu, weszli w skład Klubu B. B. W. R.

Początkowy zatem układ sił ukraińskich na terenie parlamentarnym według przynależności klubowej przedstawiał się następująco:

Nazwa klubu:	Liczba członków Ukraińców	
	w Sejmie	w Senacie
Klub Ukraińsko-Białoruski	26	10
Klub USRPR	8	—
Klub Sel-Roba	4	1
Klub B. B. W. R.	5	—
bez przynależności klubowej	5	—
	<hr/>	<hr/>
Razem	46	11

Do władz izb ustawodawczych zostali wybrani:

w Sejmie: Dr. *Włodzimierz Zahajkiewicz* — wicemarszałkiem i dr. *Dmytro Ładyka* — sekretarzem,

w Senacie: *Michał Hatuszczyński* — wicemarszałkiem.

Mimo rozbicia się ukraińskich nacjonalistów na dwa kluby parlamentarne, przeprowadzili oni taktyczne porozumienie obu klubów celem uzyskania większej ilości miejsc w komisjach sejmowych, korzystając z art. 71 regulaminu sejmowego, zezwalającego na łączenie się klubów słabszych z liczebnie silniejszymi dla uzyskania możliwości współpracy w komisjach.

Udział Ukraińców w Komisjach sejmowych ilustruje następująca tabela.

Nazwa komisji	Ilość miejsc przyznana Ukraińcom	Przypada do klubu	
		Klub Ukr.-Białoruski	Klub USRPR
Administracyjna	2	2	—
Budżetowa	3	2	1
Komunikacyjna	1	1	—
Konstytucyjna	3	2	1
Ochrony pracy	2	1	1
Odbudowy kraju	2	1	1
Opieki społecznej	3	2	1
Oświatowa	3	3	—
Zagraniczna	2	2	—
Prawnicza	2	1	1
Przemysłu i handlu	2	1	1
Reformy rolnej	3	2	1
Robót publicznych	3	2	1
Rolna	4	3	1
Skarbowa	2	2	—
Wojskowa	2	1	1
Emigracyjna	2	2	—
Petycyjna	1	1	—
Morska	1	1	—
Regulaminowa i nietykalności poselskiej	1	1	—
Walki z drożyzną	2	1	1
Zdrowia publicznego	1	1	—

Czwarte miejsce w komisji rolnej oraz drugie w komisji emigracyjnej uzyskali Ukraińcy drogą porozumienia z Żydami i Niemcami, z których pierwsi oddali Ukraińcom swoje miejsce w komisji rolnej wzamian za jedno miejsce w komisji dla handlu i przemysłu, drudzy zaś zrzekli się na korzyść Ukraińców miejsca w komisji emigracyjnej wzamian za jedno miejsce w komisji morskiej. Ponadto uzyskali Ukraińcy przewodnictwo w dwóch komisjach sejmowych, mianowicie: oświatowej i emigracyjnej. Oba przewodnictwa jak i zastępstwa przewodnictwa w wymienionych komisjach przypadły Ukraińcom z „Klubu Ukraińsko-Białoruskiego”.

W okresie 2 i $\frac{1}{2}$ rocznej kadencji trzeciego Sejmu są do zanotowania nieznaczne naogół zmiany w układzie sił ukraińskich na terenie parlamentarnym.

Dn. 7. X. 1928 przeszedł z obozu Sel-Rob Prawicy do Sel-Robu Jedności poseł *Adrjan Senluk*, który wspólnie z posłami *Walnickim* i *Chamem* z listy Nr. 19 utworzyli nowy klub poselski pod nazwą: „Klub Włościańsko-Robotniczej Socjalistycznej Jedności”. W nazwie klubu niema określenia „ukraiński”, co odpowiada całkowicie internacjonalistycznym poglądom Sel-Rob Jedności. Należy go wszakże uważać za czwarty klub ukraiński, ze względu chociażby na narodowość jego członków.

Dn. 7. XI. 1928 wystąpili z „Klubu Ukraińsko-Białoruskiego” Białorusini i utworzyli klub oddzielny. Pozostał zatem sam „Klub Ukraiński” bez żadnych zresztą przegrupowań wewnętrznych. Dopiero na wiosnę 1930 r. przybył do klubu jeden nowy członek w osobie dra. *Aleksandra Jaworskiego*, który wszedł do Sejmu z listy Nr. 18 z okręgu tarnopolskiego na skutek decyzji Sądu Najwyższego z dn. 31. III. 1930, unieważniającej w tym okręgu jeden mandat listy Nr. 1 na korzyść listy Nr. 18. W ten sposób liczba posłów w „Klubie Ukraińskim” zwiększyła się do 27.

„Klub USRPR” poniósł dotkliwą stratę z wiosną 1930 r. wskutek śmierci prezesa i czołowego polityka USRP dra. *Lwa Baczyńskiego*, który zmarł w dn. 11. IV. 1930 r. Na jego miejsce wszedł do Sejmu i do „Klubu USRPR” wybitny działacz USDP z grupy „Wperedu” *Włodzimierz Temnicki*. Zaznaczyć należy, iż w międzyczasie, tj. w grudniu 1928, kierownicy grupy „Wperedu” reaktywowali Ukraińską Socjal-Demokratyczną Partję na platformie politycznej z przed 18. III. 1923.

Powyższy układ sił ukraińskich w Sejmie i w Senacie utrzymał się już do końca kadencji trzeciego Sejmu, który został rozwiązany dekretem p. Prezydenta Rzeczypospolitej z dn. 30. VIII. 1930. Wprawdzie, na skutek unieważnienia przez Sąd Najwyższy wyborów do Sejmu w okręgu łuckim i kowelskim i do Senatu w województwie wołyńskim, odbyły się w maju i lipcu 1930 r. wybory ponowne, które przyniosły Ukraińcom wzmocnienie stanu posiadania o 7 mandatów poselskich i 4 mandaty senatorskie, jednakże wybrani nie mieli już możliwości wejścia do Izby Ustawodawczej, początkowo wskutek zamknięcia sesji w tym okresie a następnie wskutek rozwiązania Sejmu i Senatu.

Koniec kadencji trzeciego Sejmu i Senatu zastał kluby ukraińskie w następującym składzie:

Klub Ukraiński	posiadał w Sejmie 27 członków, w Senacie 10
„ USRPR	„ „ 8 „ „ —
„ Sel-Roba	„ „ 3 „ „ 1
„ Sel-Rob Jedności	„ „ 3 „ „ —
Bez przynależności klubowej pozostawał	„ „ 1 „ „ —
<hr/>	
	Razem w Sejmie 42 w Senacie 11

Z działalności klubów ukraińskich na terenie parlamentarnym w tym okresie zasługują w pierwszym rzędzie na uwagę wystąpienia ich przedstawicieli w Sejmie tuż po jego otwarciu w marcu 1928 r., o charakterze deklaratywnym, ujmujące zasadniczo stanowisko tych klubów względem Państwa Polskiego i precyzujące ich dążenia narodowo-polityczne.

Imieniem „Klubu Ukraińskiego“ zabrał głos na plenum Sejmu w dn. 29. III. 1928 dr. *Dmytro Lewicki*, składając następujące oświadczenie:

„My, przedstawiciele tej części wielkiego narodu ukraińskiego, która znalazła się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, wstępując do polskich Izb Ustawodawczych, oświadczamy niniejszem przed całym światem:

Zwyż sześć milionów ukraińskiej ludności żyje zwartą masą w Polsce, stanowiąc znaczną i niewątpliwą większość w Galicji Wschodniej wraz z Łemkowszczyzną, w Chełmszczyźnie, na Podlasiu, Polesiu i na Wołyniu i zajmuje na południowo-wschodnich i wschodnich ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej wielki i jednolity obszar około 200.000 km. kw. Ziemi te łączą się bezpośrednio z dalszym zwartym ukraińskim terytorjum na wschodzie (Ukraina Przydnieprzańska) na południu (Zakarpacie) i na południowym wschodzie (Bukowina i Besarabia) i tworzą jego nierozdzieloną część składową.

Od wieków naród ukraiński jest autochtonem tych ziem. Wchodziły one niegdyś w skład państwa kijowskiego, tworzyły następnie samoistne państwo halicko-włodzimierskie, częściowo należały później do państwa, utworzonego przez hetmana Ukrainy Bohdana Chmielnickiego, a nawet i pod obcym zaborem nie straciły nigdy swej odrębności narodowej i nigdy nie wyrzekły się dążenia do niepodległości państwowej.

Kontynuując swe niewygasłe tradycje historyczne i uwzględniając niewątpliwie ukraiński charakter swych ziem, oraz, wykonując święte prawo każdego narodu do zupełnego samostanowienia o sobie, zrealizował naród ukraiński w niedawnej przeszłości na wszystkich swych ziemiach swój narodowy, testamentem pokoleń przekazany ideał niepodległości państwowej: a) proklamując Czwartym Uniwersałem Ukraińskiej Centralnej Rady w Kijowie z dn. 22 stycznia 1919 Ukraińską Rzeczypospolitą Ludową na ukraińskich ziemiach b. zaboru rosyjskiego, b) powołując do życia ustawą Ukraińskiej Rady Narodowej we Lwowie z dn. 19 października 1918 r. państwo ukraińskie na ukraińskich ziemiach b. austro-węgierskiej monarchji (Wschodnia Galicja, Bukowina, Zakarpacie) i w końcu c) proklamując w Kijowie aktem z dn. 22 stycznia 1919 r. połączenie obu ukraińskich organizmów państwowych w zjednoczoną, niepodległą Ukraińską Rzeczypospolitą Ludową.

W obronie tego swego państwa przeciw przemocy ze strony Rosji, Polski i Rumunii przelał ukraiński naród w latach 1918—1920 morze krwi i złożył w ofierze życie swych najlepszych synów, poległych na polach bitew, lub zamęczonych w obozach jeńców. Z największą dumą wspomniamy ten bohaterski okres naszej niedawnej historii, kłoniemy głowy w najgłębszym szacunku przed ciałami narodowych bohaterów, wierni ich świetemu testamentowi.

Ulegliśmy przemocy. Lecz niezłamani oświadczyliśmy, że najwyższym, świętym i niezachwianym ideałem naszym jest niepodległe, zjednoczone ukraińskie państwo narodowe na wszystkich ziemiach ukraińskich. Dlatego wszystkie akty międzynarodowe, które odwiecznie ukraińskie ziemie: Wschodnią Galicję wraz z Łemkowszczyzną, Chelmszczyzną, Wołyń, Podlasie i Polesie przyznano Polsce, a mianowicie: traktat zawarty w Rydze dn. 18 marca 1921 r. i decyzję Rady Ambasadorów w Paryżu z dn. 14 marca 1923 r., jako akty, które pogwałcono prawo ukraińskiego narodu do samostanowienia o sobie, uważamy *de iure* za nieprawomocne.

Toteż wstępując do polskich Izb Ustawodawczych będziemy i tą drogą dążyć do urzeczywistnienia najwyższego prawa narodu ukraińskiego“.

„Klub Ukraińskiej Socjalistyczno-Radykalnej Parlamentarnej Reprezentacji“ złożył w dniu 30.III. 1928 r. na plenum Sejmu przez swego przedstawiciela dra *Dmytra Ładykę* deklarację następującej treści:

„Wielki ukraiński naród już od początku swej historii żył własnym życiem państwowym i przez szereg stuleci bronił swej niepodległości przed wschodnim barbarzyństwem, a uległszy przemocy Polski i Moskwy, prowadził z ich Imperjalizmem uciążliwą i długotrwałą, krwawą walkę o odzyskanie swej państwowości.

Podczas ostatniej rewolucji naród ukraiński wywalczył niepodległość rzeczywistą i krwią swych najlepszych synów, jakoteż uchwałami najwyższych swoich konstytucyjnych organów: Centralnej Rady Ukraińskiej Narodowej Republiki, Ukraińskiej Nacjonalnej Rady i Wszuchukraińskiego Kongresu Trudowego w Kijowie — zaświadczył przed całym światem swą niezłomną wolę zasłaść, jako równouprawniony czynnik w kole wolnych narodów. Ukraiński lud pracujący uważa, że obecna przemoc imperjalizmu i rozbiór ukraińskich ziem przez Polskę, Moskwę, Rumunię i Czechosłowację są tylko chwilowe. On nie uznał i nigdy nie uzna t. zw. podstaw prawnych tego rozbioru, mieszczących się w różnych traktatach, jak Wersalski, Saint Germański, Ryski i Paryski, jako zawartych bez jego zgody i wbrew jego woli i będących w sprzeczności z powszechnie uznanym w świecie kulturalnym prawem narodów samostanowienia o sobie.

Ukraiński lud pracujący, zdążając do pełnego równouprawnienia z innymi narodami świata cywilizowanego, będzie nieustannie walczyć o całkowite usunięcie panowania nad nim kolonialnych ośrodków szlachecko-burżuazyjnych Bukaresztu, Pragi i Warszawy i państwowo-kapitalistycznej Moskwy i o utworzenie zjednoczonej, suwerennej Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki.

W tych swoich dążeniach do pełnego narodowo-politycznego i socjalno-ekonomicznego wyzwolenia, naród ukraiński gotów jest wejść z innymi narodami nie tylko w pokojowe, lecz nawet w braterskie stosunki, jeśli tylko narody te zsolidaryzują się z jego dążeniami i zaniechają myśli interwencji zbrojnej na ziemiach ukraińskich“.

Obie powyższe deklaracje, stwierdzające dążenia ukraińskie do zdobycia niepodległego, zjednoczonego państwa ukraińskiego i negację wszelkich traktatów międzynarodowych, które zdecydowały o przynależności państwowej obszarów południowo-wschodnich, zamieszkałych przez ludność ukraińską, na korzyść Państwa Polskiego, nie wykazują zasadniczych momentów rozbieżnych. Odpowiednio tylko do charakteru obu ugrupowań, składających powyższe deklaracje, a więc UNDO i USRP, pierwsza stoi na stanowisku ogólnonarodowym, wspominając o „zjednoczonym narodowym państwie ukraińskim”, druga zaś zarówno w treści poszczególnych ustępów jak i w wysunięciu, jako swego ostatecznego celu, postuluje utworzenie „zjednoczonej ukraińskiej republiki socjalistycznej” akcentuje swój charakter klasowy.

Stanowisko „Klubu Ukraińskiego” względem rządu sprecyzował w dn. 30.III 1928 r. dr. *Stefan Baran*, zaś „Klubu USRPR” dr. *Dmytro Ładyka*. Pierwszy z nich ujął kwintesencję swego dłuższego przemówienia w następującym ustępie:

„Wobec tego stanowiska (Rządu), które idzie nawet w rozbrat z ustawami, jakie wydało samo państwo polskie, my—przedstawiciele narodu ukraińskiego—nie możemy zająć innego stanowiska, jak zupełnie negatywne dlatego, iż rząd wobec ludności narodu ukraińskiego, wobec jego dążeń, wobec jego elementarnych potrzeb zajmuje w całości stanowisko negatywne. Z tych przyczyn my „Klub Ukraiński” głosować będziemy przeciw ustawie o przewidywanym budżetomem”.

Stanowisko „Klubu USRPR” sformułował dr. *Ładyka* następująco:

„Do rządów polskich, bez względu na to, kto na ich czele stać będzie, zajmujemy stanowisko opozycyjne i każdy rząd będziemy zwalczać, jak długo nie uzna on praw naszego narodu do samostawienia o sobie”.

Jak widać z porównania obu przemówień „Klub Ukraiński” wysunął rzeczową argumentację dla uzasadnienia swego stanowiska, co nasuwa wniosek — oczywiście teoretyczny — iż stanowisko to jest uzależnione od ewentualnej zmiany polityki narodowościowej rządu. Natomiast oświadczenie „Klubu USRPR” nie zawiera żadnych niedomówień i opiera swe negatywne stanowisko na gruncie zasadniczym. Należy jeszcze zauważyć, iż ukraińscy radykali, dla podkreślenia swego opozycyjnego stanowiska wobec rządu, przyłączyli się do antyrządowej demonstracji komunistów w chwili otwarcia Sejmu przez Marszałka Piłsudskiego.

Na plenum Sejmu w dn. 31.III 1928 r. wystąpił przedstawiciel „Klubu Ukraińskiego Włościańsko-Robotniczego Socjalistycznego Zjednoczenia” (Sel-Rob Prawica) *Maksym Czuczma* oraz reprezentant Sel-Rob Lewicy (późniejszego „Klubu Sel-Rob Jedności”) *Cyryl Walnicki*.

Właściwa deklaracja Sel-Roba Prawicy streszczała się w następującym ustępie:

Międzynarodowy kapitał, gwałcąc wolę i najbardziej żywotne interesy ukraińskiego narodu, wbrew prawu samostanowienia o sobie, wydał ziemie zachodnio-ukraińskie na łup Imperjalizmu polskiego, czechosłowackiego i rumuńskiego. Z tym faktem naród ukraiński nie może się pogodzić i walczyć będzie o całkowite samostanowienie, o możliwość dzielenia swoich losów z ludem pracującym wszystkich macierzystych ziem ukraińskich w jednej republice socjalistycznej, w której władza będzie w rękach robotników i chłopów.

Deklaracja powyższa odbiega poważnie od dwu poprzednich i cechuje ją przede wszystkim mała przejrzystość. I tu jest wprawdzie mowa o prawie samostanowienia, jest mowa o imperjalizmie polskim, czeskim i rumuńskim — jednakże przemilcza powyższa deklaracja kwestję imperjalizmu rosyjskiego i pragnie wcielenia wszystkich „ziem ukraińskich” do „jednej republiki socjalistycznej”. Jest najzupełniej widoczne, iż Klub Sel-Roba Prawicy pragnął uczynić mały ukłon w stronę nacjonalistów ukraińskich, usiłując równocześnie nie dać powodu do niezadowolenia możnowładcom ze Wschodu.

Deklaracja złożona przez posła *Cyryla Walnickiego* brzmi:

„W imieniu Sel-Rob Lewicy, partji, która jest zjednoczeniem [chłopów i robotników Zachodniej Ukrainy, oświadczamy, że ziemie Zachodniej Ukrainy, drogą zaborczej wojny i krwawego zdiawienia wyzwolenczego ruchu przez Polskę zdobyte, zostały przyłączone do Rzeczypospolitej Polskiej wbrew woli ukraińskich chłopów i robotników, wbrew woli całego ukraińskiego narodu. Ukraiński chłop i robotnik nie przestał i nie przestanie nigdy walczyć o swoje prawa do samookreślenia, nie przestanie nigdy walczyć o wolność swego narodu.

Zdajemy sobie sprawę z tego, że w granicach burżuazyjnej Polski chłop i robotnik ukraiński, cały naród ukraiński jest zasądzony na ucisk i eksterminację. Jedyne tylko rząd robotniczo-chłopski jest zdolny zaspokoić przez możliwy głód wolności mas pracujących.

Z tego zasadniczego stanowiska wychodząc, wyciągamy naszą bratnią dłoń do polskiego robotnika i chłopca i oświadczamy, że gotowi jesteśmy razem z nimi w jednych szeregach walczyć przeciw burżuazji polskiej o rządy robotniczo-chłopskie. Artykuł 93 konstytucji głosi, że obywatele są obowiązani szanować władzę prawną. Otóż oświadczam, że władzy polskiej burżuazji i polskiej szlachty nie uznajemy za władzę prawną, bo źródłem tej władzy było — bezprawie i gwałt, bo źródłem tej władzy obecnej jest ucisk klasowy i narodowy”.

Jest znamienne, iż oświadczenie Sel-Rob Lewicy nie zawiera zupełnie momentu „zjednoczenia ziem ukraińskich”, stanowiącego podstawę ukraińskiej ideologii niepodległościowej. Głównym punktem zainteresowania Sel-Roba Lewicy zdaje się być ustrój wewnętrzny Państwa Polskiego. Zamierza on do utworzenia w Polsce rządu robotniczo-chłopskiego, stwierdzając już z góry, że rząd taki — a więc polski rząd robotniczo-

chłopski — „jest zdolny zaspokoić przemożny głód wolności mas pracujących“ i w tym celu podaje „bratnią dłoń“ polskiemu robotnikowi i włościaninowi w walce o rząd robotniczo-chłopski. Wszystkie powyższe momenty wskazują zatem, iż myślą przewodnią deklaracji Sel-Roba, niejako jej fundamentem jest zmiana ustroju Rzeczypospolitej w duchu komunistycznym.

W tym samym okresie poseł dr. *Michał Zachidny*, przedstawiciel Ukraińskiej Partji Pracy, ogłosił w prasie ukraińskiej („Rada“ Nr. 37 z dn. 30. III. 1928) oświadczenie, w którym sprecyzował swe poglądy na obowiązki jego, jako Ukraińca, wypływające z tytułu uzyskania mandatu poselskiego. Treść tego oświadczenia była następująca:

„Wola ukraińskiego narodu i jego najwyższe interesy były zawsze i zostaną dla mnie stanowczym nakazem, któremu stale jestem posłuszny bez zastrzeżeń. Ta wola i te interesy kazały mi w momencie Ukraińskiego Wyzwoleńczego Czynu stanąć w służbie Ukraińskiej Armji i Ukraińskiej Władzy. Przysięga wierności, złożona w chwili przyjęcia służby w Ukraińskim Państwie — Ukraińskiemu Narodowi Jego najwyższym ideałem i ukraińskiej państwowości. Jest dla mnie podstawą wszelkiej działalności politycznej, której nie może przekreślić żadna wymuszona przysięga.

Kiedy dzisiaj wolą Wola Ukraińskiego Narodu powołany zostałem do występowania w charakterze Jego rzecznika, oświadczam publicznie, że uważam siebie za wyraziciela woli i służę najwyższych narodowych dążeń całego Ukraińskiego Narodu i że w całej mojej działalności poselskiej będę się kierował istotną Jego wolą odbudowania niezależnego, obejmującego wszystkie siły i środki, zorganizowanego w formach państwowości — życia ukraińskiego.“

Deklaracja powyższa, której końcowe zdanie ustępu drugiego wskazuje na zasadniczą linię polityczną dr. *Zachidnego* w jego działalności poselskiej, jest charakterystyczną bardziej z tego względu, iż niejako stwierdza, że dr. *Zachidny* nie czuje się w żadnym stopniu związany przysięgą, złożoną w charakterze posła Sejmu polskiego, w stosunku do której używa dr. *Zachidny* zwrotu: „wymuszona przysięga“.

Deklarację, całkowicie odmienną od poprzednich zarówno w odniesieniu do Państwa Polskiego jak i rządu, złożyli w Sejmie w dn. 30. V. 1928 przedstawiciele ukraińscy w B. B. W. R. przez usta posła *Eugenjusza Bogusławskiego*. Brzmi ona następująco:

„Wysoki Sejmie. Z okazji dyskusji budżetowej pozwolę sobie zabrać głos w imieniu tej grupy ukraińskiej, która, wschodząc w skład Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem Marszałka Piłsudskiego. Nie będę przytaczał wiadomości z geografji ziem, które zamieszkuje nasz naród, nie będę przytaczał jego historii, ponieważ każdy Polak, obiektywnie studjujący geografję i historję swego narodu, znajdzie dużo wzmianek, a nawet odpowiedzi na zagadnienia z geografji i historii Ukrainy. Przypomnę tylko, że prawie jednocześnie znikły ostatnie ślady

wolności narodu ukraińskiego i nastąpiły rozkłory Polski, prawie jednocześnie po wojnie światowej w r. 1918 odnowił swą państwowość i naród ukraiński i naród polski, Ukraińcy w styczniu, Polacy w listopadzie. Państwowości swojej naród ukraiński nie utrzymał i w tem leży wielka nasza tragedia i tragedia naszych czasów. Dopóki w Europie istnieją narody, pragnące swojej państwowości i tej państwowości nie uzyskujące, niema w świecie trwałego pokoju, zawsze będą ogniska nieporozumień i zatargów. My Ukraińcy pamiętamy, że w walce o swoją państwowość naród ukraiński znalazł zrozumienie ze strony narodu polskiego w osobie wielkiego wodza narodu polskiego Józefa Piłsudskiego. W r. 1920 Polacy i Ukraińcy tworzyli wspólny front przeciw potędze, która nawet dotychczas marzy o panowaniu nad całym światem i gdy mówi się o ślępnym cudzie nad Wisłą, my Ukraińcy pamiętamy, że nie ostatnią rolę odegrała w walce pod Zamościem dywizja ukraińska. Przyszedł pokój ryski. Na podstawie traktatu ryskiego przyszliśmy do Polski i zdrowy, trzeźwy rozsądek wymaga od nas ustosunkowania się w przyszłości do nowych warunków życia. My nie wyrzekamy się naszych ideałów, lecz wyznajemy twardą rzeczywistość i ta rzeczywistość wymaga od nas, abyśmy byli lojalnymi obywatelami Państwa Polskiego i wspólnie z narodem polskim budowali ten gmach, gdzie dola sądziła nam żyć". . . .

Omówione deklaracje i oświadczenia klubów ukraińskich oraz przedstawicieli poszczególnych grup ukraińskich, reprezentowanych w Sejmie są niejako odbiciem programów narodowo-politycznych odnośnych stronnictw i ugrupowań ukraińskich. Widzimy więc z jednej strony reprezentantów „orientacji na własne siły” UNDO i USRP, następnie zwolenników „orientacji na Wschód”: obie grupy Sel-Roba i UPP, wreszcie zwolenników „orientacji na Warszawę”: przedstawicieli ukraińskich w BBWR. Stanowisko, zajęte przez poszczególne grupy w marcu 1928 nie uległo zmianie przez cały czas kadencji trzeciego Sejmu. Wszystkie kluby ukraińskie ustosunkowały się do rządu negatywnie; pozytywne stanowisko utrzymali tylko Ukraińcy w BBWR.

Z bardziej charakterystycznych wystąpień reprezentantów ukraińskich na terenie parlamentarnym zwraca uwagę fakt solidarnej abstenencji ich na uroczystym posiedzeniu Sejmu, odbytem dnia 10. XI. 1928 z okazji dziesięciolecia odbudowy Państwa Polskiego. W związku z tem wystosował Klub Ukraiński wspólnie z Klubem Białoruskim dn. 9. XI. 1928 pismo do Marszałka Sejmu, o charakterze deklaracji, następującej treści:

„W związku z uroczystością dziesięciolecia Państwa Polskiego ukraińscy i białoruscy posłowie i senatorowie w polskich Izbach Ustawodawczych oświadczają, iż Państwo Polskie powstało dzięki temu, że hasło samostanowienia narodów zdobyło sobie podczas wojny prawo obywatelstwa. My witaliśmy także z radością fakt wyzwolenia narodu polskiego, jako dowód, iż idea samostanowienia jest również w praktyce urzeczywistnioną, jednakże odrodzona Polska nie uznała zasadniczych praw samostanowienia narodów i przyłączyła część narodów ukraińskiego i białoruskiego, które również zmierzały do swej niepodległości. Dlatego my, przedstawiciele narodów ukraińskiego i białoruskiego w Pol-

skich Izbach Ustawodawczych, nie tylko nie możemy brać udziału w uroczystości dziesięciolecia istnienia Państwa Polskiego, jaką urządzają m. in. polskie Izby Ustawodawcze, lecz przy tej okoliczności, uważamy za konieczne podkreślić, że stolmy niezłomnie na stanowisku prawa samostanowienia narodów ukraińskiego i białoruskiego na wszystkich etnograficznych ziemiach".

Inne kluby ukraińskie specjalnych oświadczeń nie składały jednakże nie wzięły również udziału w uroczystym posiedzeniu Sejmu.

Klub Ukraiński, który podobnie, jak i w Sejmie poprzednim występował na zewnątrz pod firmą „Ukraińskiej Parlamentarnej Reprezentacji”, spotykając się na et z tego powodu z zastrzeżeniami innych grup ukraińskich jak np. USRP, mimo nieudanych prób w marcu 1928, nie zaniechał myśli doprowadzenia na terenie parlamentarnym do porozumienia pomiędzy przedstawicielami stronnictw ukraińskich, stojących na platformie narodo-niepodległościowej. W r. 1929 koncepcja ta została rozszerzona w ten sposób, iż porozumienie miało objąć także nacjonalistów białoruskich i litewskich. Jako podstawę porozumienia wysunięto konieczność ustalenia wspólnej z innymi mniejszościami linii obrony praw mniejszości narodowych w Polsce.

Dn. 27.XI 1929 r. odbyła się wspólna konferencja ukraińsko-białorusko-litewska, po której został opublikowany komunikat następującej treści:

„Ciężka sytuacja i jednakowe cele, a także tradycja wielowiekowego współżycia narodu ukraińskiego, białoruskiego i litewskiego, nakazały wszystkim ich politycznym ugrupowaniom w Polsce, które stoją na stanowisku narodowym, a mianowicie:

Od Ukraińców: Ukraińskiemu Nacjonalno-Demokratycznemu Objednaniu, Ukraińskiej Socjalistyczno-Radykalnej Partji, Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej Partji i Ukraińskiemu Selanskiemu Sojuzowi;

Od Białorusinów: Białoruskiej Chrześcijańskiej Demokracji, Białoruskiemu Selanskiemu Sojuzowi i Białoruskiemu Prawosławnemu Objednaniu;

Od Litwinów: Litewskiemu Narodowemu Komitetowi, który skupia wszystkie litewskie grupy narodowe — zebrać się na wspólną konferencję.

Po wszechstronnem omówieniu sytuacji wspomnianych narodów w granicach Państwa Polskiego, konferencja stwierdza:

1) W obecnym momencie, a między innymi w związku z mającą nastąpić zmianą polskiej konstytucji, idą usiłowania w kierunku skrajnego ograniczenia prawa tych narodów.

2) Konferencja postanawia: zapoczątkować bliższą współpracę w nieustannej walce o prawa swoich narodów.

3) Powołać do życia stały Komitet Porozumienia".

Powstanie komitetu należy przypisać wyłącznie staraniom i zabiegom Klubu Ukraińskiego. Komitet porozumienia nie odegrał jednak poważniejszej roli.

Odnosnie projektu zmiany konstytucji, wniesionego do Sejmu przez BBWR, wypowiedział się w sensie negatywnym prezes Klubu Ukraińskiego dr. *Dmytro Lewicki* w wywiadzie, udzielonym Warszawskiej Informacji Prasowej. Projekt ten — zdaniem dra *Lewickiego* — wprowadza za daleko idące wzmocnienie władzy głowy państwa oraz formalnie umożliwia wszelką obronę praw mniejszości narodowych, nawet na terenie parlamentarnym. Klub Ukraiński musi zatem bronić w Izbach Ustawodawczych jak najbardziej demokratycznych haseł konstytucji.

Niezmiernie ciekawym dla charakterystyki właściwego oblicza Klubu Ukraińskiego był następujący fakt. W dn. 21.III 1930 r. zostali zaproszeni na konferencję przez Marszałka *Szymańskiego*, w związku z powleczoną mu misją tworzenia rządu, przedstawiciele Klubu Ukraińskiego. Wedle informacji, udzielonych prasie (ze zbliżonych do kierownictwa klubu kół ukraińskich, przedstawiciele ci mieli oświadczyć m. in., iż nie mają oni żadnej legitymacji deklarowania się w kwestji granic wschodnich Rzeczypospolitej, która to sprawa może być uregulowana wyłącznie pomiędzy przyszłym Państwem Ukraińskim i Państwem Polskim. Wprawdzie informacje te zostały w sposób stanowczy zdementowane ze strony Marszałka *Szymańskiego*, który stwierdził, iż na wspomnianej konferencji wogóle nie było mowy o granicach państwa, niemniej jednak fakt ten jest charakterystyczny dla naświetlenia poglądów, panujących w odniesieniu do tej kwestji, wśród reprezentantów ukraińskiego obozu nacjonalistycznego w trzecim Sejmie.

* * *

W obliczu wyborów w r. 1930 główna rola, jak i w roku 1928, przypadła UNDO, jako najpoważniejszemu stronnictwu ukraińskiemu, posiadającemu dominujące wpływy w społeczeństwie. Stronnictwo to, podobnie jak w wyborach poprzednich, podjęło inicjatywę — tym razem skuteczną — w kierunku utworzenia ukraińskiego bloku wyborczego, któryby objął wszystkie ugrupowania, stojące na platformie narodowej. Dn. 3.IX 1930 opublikowany został komunikat egzekutywny UNDO treści następującej:

„Egzekutywa UNDO na posiedzeniu swem dnia 30.VIII b. r. Jednogłośnie postanowiła:

- 1) Wziąć udział w rozpisanych wyborach do Sejmu i Senatu;
- 2) Zwrócić się do partyj: Ukraińskiej Socjalistyczno-Radykalnej i Ukraińskiej Socjal-Demokratycznej z propozycją utworzenia wspólnego bloku wyborczego. Egzekutywa jest tego zdania, iż jeden ukraiński blok wyborczy partyj, które stoją na gruncie narodowym, jest niewątpliwie koniecznością, ze względu na obecne wewnętrzne i międzynarodowe położenie ukraińskiego narodu“.

Oczywiście warunkiem sine qua non powodzenia koncepcji blokowej i podstawą bloku musiało stanowić porozumienie UNDO z USRP, tem

bardziej, niż od szeregu lat wszelkie w tym kierunku usiłowania UNDO rozbiły się zawsze o negatywne stanowisko ze strony radykałów. Dn. 7.IX 1930 r. C.K.UNDO powziął następującą uchwałę w sprawie akcji wyborczej:

„1) Centralny Komitet przyjmuje do zatwierdzającej wiadomości postanowienie Egzekutywy partji z dn. 30.VIII 1930 r. wzięcia udziału w rozpisanych wyborach do Sejmu i Senatu.

2) Centralny Komitet uważa rozpisane wybory za walkę o narodowy charakter ziem. Wybrana w tych wyborach reprezentacja parlamentarna ma być wyrazem woli ukraińskiego narodu i jego obecnych zmagających. Dlatego C. K. wzywa całe ukraińskie społeczeństwo do jak najaktywniejszego udziału w wyborach.

3) Wychodząc z tego zasadniczego stanowiska, Centralny Komitet przyjmuje do zatwierdzającej wiadomości uchwałę Egzekutywy z dn. 30.VIII b. r. w sprawie jednego ukraińskiego bloku wyborczego partji, które stoją na gruncie narodowym i demokratycznym i upoważnia Prezydium do przeprowadzenia tej sprawy”.

Po dłuższych pertraktacjach przedstawicieli UNDO i USRP, w których omówiono ściśle kwestje mandatowe w poszczególnych okręgach (podział przeprowadzono systemem d'Hondta, biorąc za podstawę liczbę głosów, uzyskaną przez każdą z partji w poszczególnych okręgach w r. 1928) podpisano ostatecznie umowę blokową w dn. 18 września 1930 r. W związku z tem pojawił się w „Dile“ (Nr. 212 z 24. IX. 1930) następujący komunikat UNDO:

„Podaje się do wiadomości, iż dn. 18. IX. br. prezydja partji UNDO i USRP podpisały umowę o utworzeniu bloku wyborczego przy najbliższych wyborach. Dyrektywy w sprawie technicznej organizacji wyborczej pracy rozesłane będą powiatowym organizacjom partyjnym”.

Dalsze pertraktacje z innymi kontrahentami bloku, a więc z USDP, a następnie z Białoruską Chrześcijańską Demokracją i z Białoruskim Związkiem Włościańskim, które również do bloku przystąpiły — poprowadziły wspólnie UNDO i USRP. Wobec wejścia do bloku grup białoruskich otrzymał on nazwę: „Ukraiński i Białoruski Blok Wyborczy”.

W dn. 10 września 1930 wydały zblokowane partje ukraińskie („Dilo“ Nr. 218 z 2. X. 1930) wspólną odezwę do narodu ukraińskiego, komunikując o dokonanym fakcie zawarcia bloku i wzywając społeczeństwo do poparcia list blokowych w imię obrony swych narodowych i socjalnych praw.

Pozostałe ugrupowania ukraińskie, a więc: Sel-Rob Jedność, Sel-Rob (Prawica) i UPP poszły do wyborów samodzielnie. Lista UPP oczywiście żadnych szans nie miała; można się było spodziewać pewnych rezultatów listy Sel-Rob Jedność, aczkolwiek nie ulegało kwestji, iż wpływy ugrupowań sowieckofilskich znacznie w ostatnich czasach osłabły.

Znikome szanse miała także nielstniejąca już oficjalnie Sel-Rob Prawica, której b. prezes *Maksym Czuczmał* usiłował nawet nawiązać kontakt z prezydentem UNDO.

Element ukraiński umiarkowany, ustosunkowujący się lojalnie do Państwa Polskiego, którego reprezentanci w trzecim Sejmie wchodziłi w skład Klubu BBWR, i tym razem nie wystąpił do wyborów samodzielnie, lecz podobnie jak poprzednio prowadził akcję wyborczą w ramach BBWR.

Wogóle zgłoszono tym razem tylko dwie ukraińskie listy państwowe, z których lista Sel-Rob Jedności została unieważniona. Pozostała więc tylko jedna ukraińska lista państwowa Nr. 11 pod nazwą: „Ukraiński i Białoruski Blok Wyborczy”. List lokalnych, ważnie zgłoszonych, o rozmaitych nazwach, było ogółem 24 w 10-ciu okręgach wyborczych.

Stan posiadania Ukraińców w wyniku wyborów do Izby Ustawodawczych w r. 1930 przedstawiał się następująco:

W Sejmie

Terytorjum		Liczba uzyskanych mandatów z list Nr. Nr.			
Województwo	Okrąg wyborczy	1 BBWR	11 Blok ukr.	Inne	Razem
Lwowskie	Przemyśl	—	1	—	1
	Sambor	—	2	—	2
	Lwów miasto	—	—	—	—
	Lwów powiat	—	3	—	3
Stanisławów	Stryj	—	2	—	2
	Stanisławów	—	3	—	3
Tarnopol	Tarnopol	—	3	—	3
	Złoczów	—	3	—	3
Razem w Małopolsce Wsch.		—	17	—	17
Wołyń	Kowel	2	—	—	2
	Łuck	2	1	—	3
	Krzemieniec	2	—	—	2
Razem na Wołyniu		6	1	—	7
Z listy państwowej		—	2	—	2
Ogółem		6	20	—	26

W Senacie.

Terytorjum	Liczba mandatów uzyskanych z list Nr. Nr.			
	1 BBWR	11 Blok ukr.	Inne	Razem
Woj. lwowskie	—	2	—	2
„ stanisławoskie	—	1	—	1
„ tarnopolskie	—	1	—	1
Razem w Małopolsce Wschodniej	—	4	—	4
Woj. wołyńskie	2	—	—	2
Ogółem	2	4	—	6

Z poszczególnych list uzyskali mandaty następujący Ukraińcy:

Z listy Nr. 1 uzyskali mandaty poselskie: *Eugenjusz Bogusławski*, *Nikita Bura*, *Piotr Pewny*, *Bazyll Seraftmowicz*, *Stefan Skrypyk* i *Mikołaj Teleżyński*; mandaty zaś senatorskie: *Inocenty Głowacki* i *Mikołaj Mastow*.

Z listy Nr. 11 uzyskali mandaty poselskie: dr. *Stefan Biłak*, dr. *Stefan Baran*, *Sergjusz Chrucki*, *Jura Czukur*, *Michał Hatuszczyński*, *Aleksander Jaworski*, *Włodzimierz Kochan*, *Stefan Kuzyk*, dr. *Dmytro Lewicki*, dr. *Dmytro Ładyka*, *Ostap Łucki*, dr. *Lubomir Makaruszka*, *Michał Matczak*, dr. *Jarostaw Oleśnicki*, *Zenobjusz Peteński*, *Milena Rudnicka*, *Hryć Terszakowec*, *Michał Wachniuk*, *Dymitr Wetykanowicz* i *Włodzimierz Zahajkiewicz*; mandaty zaś senatorskie: *Antoni Horbaczewski*, *Olena Kislewska*, dr. *Iwan Makuch* i *Juljan Pawlikowski*. Z wymienionych tylko dr. *Ładyka*, *Matczak*, *Wachniuk* i *Makuch* są członkami USRP, pozostali należą do UNDO.

Na terenie parlamentarnym, pomimo zabiegów UNDO w kierunku utworzenia jednego klubu, obejmującego wszystkich posłów i senatorów ukraińskich z listy Nr. 11, powstały ponownie dwa oddzielne kluby a to: „Klub Ukraiński“, do którego weszli UNDO-wscy posłowie i senatorowie w ogólnej liczbie 20, oraz „Klub Ukraińskich Socjalistów Radykałów“ w składzie 4 członków. Prezydjum „Klubu Ukraińskiego“ tworzyli początkowo: senator *A. Horbaczewski* — prezes, posłowie *M. Hatuszczyński* i *O. Łucki* — wiceprezesi, oraz *D. Wetykanowicz* — sekretarz. Prezydjum „Klubu U. S. R.“ stanowili: senator *J. Ma-*

kuch — prezes, poseł *D. Ładyka* — wiceprezes i poseł *M. Matczak* — sekretarz. Zauważyć należy, iż w momencie ukonstytuowania się prezydium „Klubu Ukraińskiego“ dawny jego prezes dr. *Dmytro Lewicki* pozostawał jeszcze w więzieniu śledczym, z którego zwolniony został dn. 15.VII 1931 roku. Obecnie stanowisko prezesa Klubu objął z powrotem dr. *D. Lewicki*.

Dn. 25.IX 1931 r. zmarł poseł *Michał Haluszczynski*, na którego miejsce wszedł do Sejmu z okręgu stanisławoskiego radykał *Bohdan Bityński*. W ten sposób liczba członków „Klubu Ukraińskiego“ obniżyła się do 19, liczba zaś członków „Klubu USR“ wzrosła do 5.

Udział Ukraińców w komisjach sejmowych przedstawia się następująco:

Komisja administracyjna	2	miejsca
„ budżetowa	2	„
„ komunikacyjna	1	„
„ konstytucyjna	2	„
„ ochrony pracy	1	„
„ odbudowy kraju	2	„
„ opieki społecznej	1	„
„ oświatowa	2	„
„ zagraniczna	2	„
„ prawnicza	2	„
„ przemysłu i handlu	1	„
„ reformy rolnej	1	„
„ robót publicznych	1	„
„ rolna	2	„
„ skarbowa	1	„
„ wojskowa	2	„
„ emigracyjna	1	„
„ petycyjna	1	„
„ morska	1	„
„ regulaminowa	1	„
„ walki z drożyzną	1	„

„Klubowi USR“ przypadły tylko cztery miejsca, mianowicie po jednym w komisji budżetowej, ochrony pracy, wojskowej, i walki z drożyzną; wszystkie inne zajmuje „Klub Ukraiński“.

W dotychczasowych wystąpieniach przedstawicieli obu klubów ukraińskich, jak również reprezentantów ukraińskich w Klubie BBWR w czwartym Sejmie nie ujawniły się momenty, które wskazywałyby na zmianę sta-

nowiska tych klubów w stosunku do deklaracyjnych oświadczeń z r. 1928. Wniośków takich nie można wysnuwać nawet z faktu podjęcia z początkiem 1931 r. rozmów porozumiewawczych pomiędzy przedstawicielami Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej i Klubu BBWR. Właśnie bowiem z racji odmiennego ujęcia przez obie strony kwestyj zasadniczych, rozmowy te skończyły się niepowodzeniem.